

**A FRANCIA ÉS MAGYAR SZLENG
NÉHÁNY TEMATIKUS BLOKKJÁNAK
ÖSSZEHASONLÍTÁSA**

ZÁRÓDOLGOZAT

**KÁLAI SÁNDOR
IV. MAGYAR-FRANCIA**

ÖSSZEFOGLALÁS

A szociolingvisztikai kutatások fényében ma már itthon is más színben tűnik föl a szleng. Nyelvtudományunk egyik nagy feladata az, hogy számot vessen a szleng jelenségével. Ez a dolgozat néhány tematikus blokkot (a nemi szervek, az öltözködés, a pénz, a rendőr) vizsgál meg úgy, hogy megpróbálja összehasonlítani a magyar szlengbeli alakokat a francia szlengben található megfelelőikkel. Reményeim szerint így megragadhatóak a képzésbeli sajátosságok, az azonosságok és a különbségek is. Tágabb összefüggésben talán fogalom alkotható arról, hogy a rendelkezésre álló két nyelv, illetve az azt beszélő emberek fantáziája és képalkotó képessége milyen viszonyban lehet.

BEVEZETÉS

Magyarországon az 1945 és 1990 közötti időszak nem volt kedvező a szleng kutatásának szempontjából. Az elmúlt évtizedek nyelvművelése homogén nyelvet tételezett fel, amelynek, legalábbis a nyelvművelők szerint, lenne egy eszményi változata. A cél az ideális beszélők nevelése volt. A nyelvművelés nyelvhez való viszonya preskriptív (I. SÁNDOR KLÁRA, 125). A szociolingvisztikai kutatások a nyelvet változatok összességeként fogják fel, tehát egy adott nyelven belül is többféle változatot különböztetnek meg: más nyelvet beszélünk otthon, a hivatalban, a focimeccsen. „Így például több nyelvi rendszerben élt még a műveletlen parasztember is, akit sok-sok mérföld választott el minden nagyobb településtől, s aki naivul összenőtt a számára még megingathatatlan szilárdságú életformával...Az imádság, a dal, a munka és a mindennapi élet, a járási központ sajátos nyelve és világa, az idénymunkára a faluba érkező városi munkás nyelve és világa egyaránt kizökentették nyugodt és halott állapotukból, hogy perlekedő felekként szembesüljenek egymással.” (M. M. BAHTYIN, 210) Ezek a nyelvi változatok pedig dinamikus viszonyban vannak egymással. Talán ezért is nehéz a nyelvváltozatok pontos helyének kijelölése. A szlenget egyik nyelvészünk (NYIRKOS ISTVÁN, 27) a szociolektusok közé sorolja, a csoport- és rétegnyelvek társaságában, míg a szociolektusok a köznyelvi nyelvváltozat részei. NYIRKOS már a szleng terminust használja, amely PÉTER MIHÁLY fontos írása óta honosodott meg. Ami a francia terminológiát illeti, az argó (argot) fogalom az elfogadott. A szó eredete máig kérdéses¹. A szleng maga is különféle alcsoportokra oszlik, hiszen beszélhetünk közszlengről, amely gyakorlatilag a közismert kifejezések különféle területeken elterjedt változata. A területi szleng egy adott terület fogalmait foglalja magában, a nyelvjárásiassággal is van kapcsolata. A harmadik csoport a szakszleng, a különböző szakágak speciális szavainak, kifejezéseinek gyűjteménye. Jelen esetben mindkét nyelv közszlengjének elemei a fontosak számomra. A szleng nyelvi univerzálé, tehát minden nyelvben megtalálható ez a nyelv. Használói az ilyen-olyan, zárt világban élő csoportok (uo. XIII-XV), PÉTER MIHÁLY is megemlíti a csoportozás, a beavatottság érzésének kifejezését (PÉTER MIHÁLY, 275). Egy nyelvhasználati formáról van tehát elsősorban szó, egy adott közösségi norma elfogadásáról.

Mindebből következően a két nyelv a szlengszavak képzésében is mutat hasonlóságokat. Ami a jelentőt (signifiant) illeti, jellemző eljárás a szavak végének a levágása, a toldalékolás, több, úgynevezett parazita szótag betoldása,

¹A szó eredete a következő lehetséges alakokból van levezetve: *ergo*, *ergoter*, *Argos*, *Argonautes*, *art de Goth* (minderről l. DENIS-FRANÇOIS GEIGER, XI).

a reduplikációval létrejövő hangalakok. Ami a jelentettet (signifié) illeti, a legjelentősebb alakzat a metafora és a metonímia, valamint az idegen eredetű és a nyelvjárási szavak átvétele (l. *Larousse dictionnaire de l'argot*, XI-XII).

A franciáknak van külön szótárunk, azonban egynyelvű magyar szlengszótár még nem áll a rendelkezésünkre. A magyar szlengszavaknak azonban mégis létezik egy gyűjteménye (l. ANDRÁS T. LÁSZLÓ-KÖVECSES ZOLTÁN). A tematikai válogatás alapja egy francia szótár volt (l. FRANÇOIS CARADEC, *Vocabulaires thématiques 53-95: L'anatomie de l'homme et de la femme* (A férfi és a nő anatómiája) 54-58, *Les vêtements* (A ruhák) 60, *L'argent* (A pénz) 62, *La police* (A rendőrség) 85).

Arra a kérdésre, hogy miért éppen ez a négy téma alkotja a dolgozat korpuszát, az lehet a válasz, hogy a kiválasztás kritériuma a sokféleség volt. Így lesz tehát szó a férfi és a női nemiszerv, az öltözködés, a pénz, és a rendőr témájáról. Az első téma első látásra talán meglepő lehet, de úgy vélem, hogy ha a prudéria miatt nem vizsgálnánk meg ezt a kérdéskört, akkor abba a hibába esnénk, amelybe az elmúlt negyven év nyelvművelése (ami persze nem jelent feltétlenül hibát). Mindezekon túl éppen a szleng vizsgálata kapcsán kellene elfelejtenünk a prudériát, hiszen ezeket a szavakat állandóan használjuk, ezek a szavak vannak – így vizsgálhatók is.

A francia szavak etimológiáját a *Larousse dictionnaire de l'argot* szócikkei tartalmazzák, a magyar szavak vizsgálatánál a Magyar nyelv történeti-etimológiai szótárát használtam.

Nemiszervek

A francia *audouille de calcif* kifejezés [tkp. alsónadrágbeli hurka] a magyar *kolbász*-nak feleltethető meg, mindkettő az alaki átvitelre mutat példát. Az *ardillon* a szeg banális metaforája, a magyarban ennek nincs ilyen megfelelője. Az *asperge* [tkp. spárga] is a hasonlósági névátvitel példája, a megfelelő magyar szavak pedig az *édesgyökér* szóösszetétel, ahol a hasonlóság alapja minden valószínűség szerint a gyökér alakja lehet, illetve a *répa*, amely egy szláv eredetű szó, s itt is metaforáról van szó. Érdekes az, hogy a francia nyelvben használatos a *bambou* [tkp. bambusz] szó, míg a magyarban nem, pedig a franciák ez esetben is találnak hasonlóságot. A *biroute* szónak magyar megfelelője nincs, mivel a szó egy francia dialektusból ered, jelentése: 'pénisz'. A *bistouquette* szó eredete bizonytalan, magyar megfelelője a *dákó*, amely a magyarban egyszerre utal a nagyságra és az alakra, egyébként pedig tolvajnyelvi eredetű. A régi francia nyelv öröksége a *bite*, amely magyarra 'fasz'-ként fordítható (a francia szónak léteznek olyan változatai, melyek a két szótag felcserélésével jöttek létre: *tébi*, *teube*, *teubi*). A *bonhomme* alak [tkp. derék, jólelkű, együgyű ember]esetében, ha feltétlenül akarunk magyar megfelelőt keresni, akkor talán a *bélás*, *gáspár*, *jancsi*, *öcsi* alakokat említhetjük tréfás

konnotációikkal. A *bout* [tkp. hegy, vég] alaknak nem találtam magyar megfelelőt. Egydülálló francia „találmány” a *braudon* [tkp. parázs] szó, amely a metaforikus névátvitel példája. A francia elemzők szerint szintén metafora a *braquemart* [tkp. középkori, rövid, széles kard], ez a definíció a magyar emberben a *kard* szót és a *dikics* [tkp. bőrvágó, talpkerekítő, görbe kés a csizmadiáknál] alakot idézheti fel mint az alaki átvitel egy másik példáját. A német eredetű *chibre* [tkp. toló, lökő] leginkább a magyar *dákó* alakkal hozható kapcsolatba. A *chipolata* [tkp. kis kolbász] olasz eredetű francia szó, hozzá hasonló hasonlósági átvittel keletkezhetett a magyar *kolbász*, *bőrös virsli* alak. A magyar *bőrszivar* szóösszetételnek a *cigare a moustache* [tkp. bajszos cigaretta] jelentésű, formaanalógiával keletkezett szó felel meg. A *clarinette baveuse*, szó szerinti fordítással ’nyáladzó klarinét’-ként adható vissza. A hangszerekből eredő metafora nálunk sem hiányzik, ha az *oboá*-ra gondolunk. A *dard* [tkp. dárda] szót szinte le sem kell fordítanunk, hiszen vándorszóról van szó, s ez is a metaforikus névátvitel egyik példája. A *dardillon*, a kicsinyítőképzővel ellátott alakváltozat. A *darrac* [tkp. kalapács] és a *défonceuse* [tkp. talajforgató eke] szavakkal a magyar olvasó talán keveset tud kezdeni, míg az *engin* [tkp. masina], mely egyszerre metaforikus és emfatikus használatú, a *műszer* szónak felelhet meg. A *flangeolet* szó egyszerre utal egy szójátékban zöldségre és fuvolára, így a már említett *oboa* ill. *répa* szlengszó lehet a magyar párja. A *petit frere* [tkp. kisöcsi] a kedveskedő, humoros *öcsi* szinte teljesen azonos változata. A *gaule* [tkp. rúd] metafora magyar változatai számosak: a szláv eredetű *dorong* [tkp. rúd, fatönk]; a *bájdorong* szóösszetétel; a *bot* [tkp. ágbog, ág, bunkó]; a kétszeres átvételű török *buzogány*; a *hancúrléc* összetett szó (léc: ’keskeny, fűrészelt deszka’); a *lőcs* [tkp. a szekéroltal felső részét tartó rúd], ennek egy változata a *hancúrlőcs* összetétel; a *gerenda* [tkp. megmunkált, vastag szálfá], s ennek *ivargerenda* változata; a *karó* [tkp. egyik végén kihegyezett, vékonyabb farúd] illetve talán még ide sorolhatjuk a *sodrófa*, *stoppolófa* alakokat. A *goupillon* [tkp. buzogány] szó a magyarban is hasonlóképpen létezik. A *guise*, *guisot* valamint ennek becéző duplázásával létrejött *guiguite* változata a [tkp. pálcika, bot] jelentésben szerepel, analógiásan a *botot* említhetjük. A francia parasztra utaló *jacques*, *jacquot*, talán a magyar *bélás*, *gáspár*, *jancsi*, *kapitány* szavaknak felelhet meg. A kopasz fejet feidéző *jean-nu-tete* a *simafejű főhadnagy* kifejezésnek felel meg, mely egyszerre utal a fejre, illetve a ’hadvezér, parancsnok’ jelentésű hadnagy szóra, s mindenképpen humoros szóösszetételnek tekinthetjük. A *mandrin* szó kapcsán ismét fel lehetne sorolni az összes alakra utaló magyar változatot, de megemlíthető ismét a *műszer* is, mert a francia szó eredetileg ’henger, düngölő’ jelentésben áll. Az erő jelentéskörét is felidézi a *matraque* [tkp. husáng] szó, ennek pontos megfelelője nyelvünkben nincs, viszont ez esetben is érvényes hasonlítási alap lehet az alaki hasonlóságból eredő magyar kifejezések köre. Az *outil* [tkp. szerszám] metafora

szintén a *műszer* szót juttathatja eszünkbe. A *paf* eredete bizonytalan, úgy gondolják a francia nyelvészek, hogy hangutánzó szó, nevezetesen a lövés hangját imitálja. Ebben az esetben több magyar megfelelőt is találhatunk, amely ezt a „tematikát” idézi meg: az *ágyú* hasonlóságon alapuló metaforája, a *fegyver* kifejezés, illetve a *löveg* alak, mely talán leginkább képes felidézni a francia képzetet. A *panais* [tkp. paszternák] szó kapcsán nem tudnék magyar megfelelőt hozni. A *pine* azért lehet nekünk is érdekes, mert egyfelől nyelvjárási eredetű, egy franche-comté-i szó került át a köznyelvbe. A szó eredeti jelentése ’füttyülő’ volt. Másfelől viszont azért, mert a gyereknyelvben nálunk is létezik a *füttyülő* szó, melynek jelentése ’pénisz, bögyörő’. A *queue* [tkp. fark] szó eredetileg a franciáknál is az állatok farkára vonatkozott, de úgy, ahogy nálunk, nálunk is végbement egy metaforikus jelentésváltozás. A *robinet d’amour* [tkp. szerelemcsap] összetétel speciális francia kreáció. A *sabre* szó viszont egy az egyben megfelel a magyar *kard* kifejezésnek. A *vipere broussailleuse* [tkp. bozontos vipera] szóalak, ahol valamiféle vizuális analógia folytán jött létre az új szó, talán a magyar *lompos* alaknak felelhet meg. Végül a *zeb*, *zébi*, *zob*, *zobi* alakokat azért említem meg, mert a maghrebi arabból eredő szavakról illetve változatokról van szó.

Rövid konklúzióként talán érdemes megemlíteni, hogy mindkét nyelvben nagyon fontos képzési eszköz a metafora (a 47 felsorolt szóból 27 francia szóban, illetve a 36 magyar alakból 29 esetben), mindkét nyelvben előfordul, hogy zöldségeket, hangszereket, fegyvereket jelentő szavakból indul ki a szóváltozás. Van több szóösszetétel is mind a két nyelvben: *bájdorong*, *hancurléc*, *simafejű főhadnagy*, *robinet d’amour*, *vipere broussailleuse* stb. Mindegyik esetben fontos a hangulati velejáró a metaforikus képzésen túl, elsősorban éppen amiatt, hogy összetett szavakról van szó. Érdekes eset, hogy a franciában ’füttyülő’-t jelentő szó nyelvjárási eredetű, míg nálunk gyereknyelvi. Szintén fontos az *öcsi* és a *petit frere* hasonlósága, itt a kevés metonimiák egyikére bukkanhatunk. Fontos még megemlíteni, hogy némelyik francia szlengszónak több változata van, a magyarban erre kevesebb példát találunk.

A női nemi szerv esetében is a francia nyelv lesz a kiindulópontom. Itt valamivel egyszerűbb a helyzet, mert van néhány elv, amelyek mentén meg lehet vizsgálni e téma szókincsét. A legfontosbb „idea” ebben az esetben a tartalmazás fogalma. A *bénitier* [tkp. szenteltvíztartó], a *boîte a ouvrage*, *boîte aux lettres* [tkp. varrószerszám-tartó, postaláda] szavak erre utalnak. Ehhez képest a magyar több, ezekhez hasonló változatot tud felmutatni: *bögre* [tkp. üstszerű edény]; a német eredetű *buksza* [tkp. pénztárca]; *kéjbarlang*, (barlang ’a föld belsejében levő üreg’); *kisfazék*; a (mézes) *köcsög* [tkp. öblös, bő szájú edény]; *sufni* [tkp. deszkából összetákoltt bódé, fészker]; és *tarisznya*. A francia *lac* [tkp. tó] leginkább a magyar *lavór* alakot idézi. A francia fantáziában a nők

nemiszerve összekapcsolódik egy állattal, a macskával. Az elemzők szerint ekkor a karom, a szörzet fogalma biztosíthatja az analógiát. Az idézhető példák számosak: a *chat*, *chatte* [tkp. macska], a *chagatte*, a *greffiere*, mely talán egy szójáték, a *chat* és a *griffe* 'karom' szavakkal, de ide kapcsolódik a *mimi* [tkp. cica] és ennek változatai, a *minette* s a *moniche* (nem áll messze ezektől a szavaktól a *frifri*, *frisée*, *frisette* sem, amennyiben a 'bozontos haj'-ra utalnak). Magyar megfelelőnek csak egy szót sikerült találnom, a *muff*-ot, mely [tkp. szőrméből készült, többnyire henger alakú kézmelegítő]. A *cramouille* összetétel magába sűríti a *craquette* 'olvasztott vaj' és a *moiller* 'nedvez' szavakat. Tágan értelmezve a megfelelést, itt talán a *méz* szót említhetnénk. A francia *fente* [tkp. rés] az ősi magyar örökség részét képező *rés* szót idézi, de a magyarban ide sorolható még a *luk* [tkp. üreg, nyílás] és a *vágás* szavak. A *baba*, a *mille-feuille* és a *praline* szavak mindegyike édességre, süteményre utal. A magyar szavak közül talán ide is a *méz* szót idézhetnénk. Fontos metaforák eredenek a gyümölcsnevekből: *abricot* [tkp. barack], *framboise* [tkp. eper] és *figue* [tkp. füge]. Ma már nem használják a *con* szót, legalább is nem a 'pina' értelmében. Ez a szó a latin *cunus* 'női nemi szerv' továbbélése volt, ma már inkább 'bunkó, seggfej' a jelentése. Valami hasonló történt a magyar *picsa* szóval, hiszen régebben a 'női szeméremtest'-et jelentette, mára azonban az 'ülep' durvább megnevezéseként használatos. A *motte* 'rög' szó is metaforikus változáson ment keresztül, hiszen ma a magaslat metaforájaként a 'vénuzdomb'-ra utal (franciául: *mont de Vénus* 'Vénuszhegy'). A *clitoris* nem számít szlengszónak, viszont a belőle szótaglevágással és ismétléssel képzett *cilcli*, *clito* illetve újratoldalékolt változata, a *cliquette* az. A magyar szavak kapcsán nem ejtettünk még szót a *pináról*, amely eredetileg 'szörzet' jelentésben volt használatos, ma a 'női szeméremtest'-et jelenti. Német eredetre megy vissza a *punci* szó, amelynek kedveskedő változata a *puncus*. Azt hiszem, hogy mind a három szó fordíthatlan.

A női nemiszervek kapcsán azt mondhatjuk, hogy valamivel kevesebb magyar szlengszó áll a rendelkezésünkre mint a franciáknak, bár ez lehet a gyűjtés hiányossága is. A kevesebb pedig semmiképp sem jelent szegényességet, noha talán a francia változatok több nyelvi leleményről tanúskodnak, hiszen láttuk, hogy a magyar szavak esetében a hangsúly a tartalmazás fogalmán van, innen ered a metaforák sokasága, míg a francia nyelv esetében a metafora alapja lehet a sütemény, a gyümölcs, a macska is. Ezen túl, itt is feltűnő, hogy néhány francia szónak milyen sok alakváltozata van.

Öltözködés

Itt néhány ige lesz a vizsgálatunk tárgya. Az *attifer* 'ízléstelenül felcicomáz' esetében a *slampos* melléknév felelhet meg, amelynek töve német eredetű, s

ehhez egy -s melléknévképző járult. Az etimológiai szótár szerint a szó jelentése 'lompos, rendetlen öltözetű nő', de talán nem tévedek, hogy ma a szó nemcsak a nőre, de a férfira is ugyanúgy vonatkozik. A *fagoter* 'hanyagul öltözködik' magyar megfelelői közül az ismeretlen eredetű *pacuha* juthat eszünkbe. Ez a szó talán a limlom, cókmók és a lusta, lompos szavak valamiféle ötvözete, de lehet, hogy hangfestő szó. A *slampos* szó itt is használható lehet. A hanyagságra utaló melléknév a *snassz* is, mely egy ausztriai német szó, jelentése 'rosszul öltözött, toprongyos'. A *szakadt* és a *tépett* melléknévek is a hanyagságra vonatkoznak. A *ficeler* és az *harnacher* igék jelentése 'nevetségesen öltözik'. Az utóbbi ige az *harnais* 'lószerszám' szóból ered. Magyar megfelelő leginkább a *topisan öltözködik* lehet, bár a *pacuha* és a *snassz* esetében is érezhetünk ilyen konnotációt. A *frusquer* és a *loquer* igék jelentése 'divatjamúltan öltözik'. A *fringuer* ige jelentése 'kiöltözik', de hasonló jelentése van a *saper* igeének is. A *nipper* ige régebben azt jelentette, hogy 'valaki régies ruhában jár', manapság a szó jelentése ezzel szinte teljesen ellentétes, amennyiben a sikkes és drága ruhára vonatkozik.

Ezen a területen a gyűjtésben komoly hiányosságok vannak, hiszen a francia szótárak tartalmazzák azokat az igéket is, amelyek a jólöltözöttségre vonatkoznak, a rosszul öltözöttség esetében is vannak differenciák, hiszen a nevetséges nem olyan mint a divatjamúlt. A magyar szótár eleve csak melléknéveket sorol fel, s azon belül is csak a rosszul öltözött embert veszi számba, ezen túlmenően ma már talán egyik melléknév sem számít szlengszónak.

Pénz

Az *artiche* az *artichaut* rövidebb alakja [tkp. pénztárca], magyar változata a *bugyesz*, amely a latin eredetű bugyelláris rövid alakváltozata. A *biscuit* képies használatban olyan dologra utal, amely egy vállalkozás sikeréhez elengedhetetlen. Ennek magyar változata a *lényeg* szó, melynek eredete a nyelvújítás korára vezethető vissza, jelentése 'a jellemző tulajdonságok összessége', tehát egyben a legfontosabb tulajdonságok összessége is. A *blé* [tkp. búza] szó a gazdagság metaforája lett. Ide több magyar példa is kívánczik: a *korpa* szó negyedik jelentése 'pénz', de ez a jelentése természetesen a mezőgazdasági növényre megy vissza; a *mák* is ide tartozik, hiszen apró növényről van szó, de egy gubóban sok mákszem található; az olasz eredetű *rizsa* szó szintén ide kapcsolódik, mert itt is kis méretű növényről van szó; a *pelyva* kapcsán a mennyiségi utalás esete állhat fenn. A *carbure* a *carburant* 'üzemanyag' szó rövid alakja. E metafora eredete a *carbure de calcium*ra mehet vissza, hiszen ez a folyadék az égéshez volt szükséges. Mivel itt folyékony anyagról van szó, nem tévedünk talán nagyot, ha a *lé* szót említjük magyar

párként. A *cresson* 'zsázsa' szó harmadik jelentése a 'pénz', ha a növényi eredetű metaforákat vizsgáljuk meg a magyarban, akkor találhatunk egy hasonló szót, a *suskát*, melynek eredeti jelentése 'a kukorica csövét borító levelek'. Az *engrais* [tkp. hizlaló táplálék, trágya] alaknak szó szerinti magyar megfelelője van, a *dudva*, hiszen a szó egyik jelentése szintén a 'trágya', s ez esetben is mind a két nyelvben metaforikus jelentésváltozásról van szó. A francia *flouse*, *flouze* maghrebi arab eredetű, jelentése 'pénz'. Mivel a franciáknál az arabok vannak kisebbségben, nálunk pedig a cigányok, e két szóval a cigány eredetű *lővé* szavunkat állíthatjuk párhuzamba. A francia *fric* a *fricot* [tkp. raguleves, menázsi, kaja, zupa] rövid alakváltozata, magyar megfelelője a *guba* [tkp. korong alakú tészta], melyből alaki hasonlóság miatt alakult ki a 'pénz' jelentés. Szintén e magyar szóval állítható párba a *galette* [tkp. lepény] valamint annak két alakváltozata, a *galtouse* és a *galetouse*. A *grisbi* szó eredete igen ellentmondásos. Abban az esetben, ha az angol *crispy* 'pénz' francia változatáról van szó, akkor megfeleltethető vele a magyar *mani*, mert itt is egy angol szó, a *money* változatáról van szó. Akkor, ha a *pain* 'kenyér' szóra megy vissza, mivel az egyszerre *gris* 'szürke' és *bis* 'barna', a *korpa* és a *guba* jöhet számításba. Az *oseille* [tkp. sóska] szintén növényi metafora, s ennyiben hasonlít a már említett magyar alakokhoz. Az *osier* szó talán egy szinonimikus szójátékot rejt magában a *jonc* 'arany' szóból. A *pese*, *peze* alakok dél-francia nyelvjárásból erednek: a szó régi, ma már nem használatos jelentése 'borsó'. A magyar szlengszavak között nem bukkantam nyelvjárási eredetű szóra. A *pognon*, *poignon* szavak feltételezett őse szintén nyelvjárási szó volt, a provánszi *pougnon* 'kis kenyér, kis sütemény', s ennyiben ide kapcsolható a magyar *guba* szó. A *trefle* első jelentése 'lóhere, here, treff'. Ide kívánczó magyar szó a *zsuga* [tkp. játékkártya] szó, s ennyiben a kártyajátékok idéződnek meg, hiszen azokat pénzre játsszák.

Talán érdemes még egy pillantást vetni azokra a magyar szavakra, melyekhez nem találtam francia megfelelőt. Általánosan elterjedt a *dohány* szó, mely oszmán-török eredetű. A metafora alapja az lehetett, hogy a dohányköteg a bankjegyeköteghez volt hasonlatos. A *dugipénz*, *dugesz* szavak a dug 'elrejt' igével állnak kapcsolatban. A *zsozsó*, feltételezhetően szótagismétléssel létrejövő szó eredete talán a *zsold* 'illetmény' szóban keresendő.

A közös fogalmi körök kapcsán megemlíthető a kis méretű, de nagy számban létező növények csoportja (francia: 1, magyar: 4; mindezekén túl a franciában van még két, a magyarban pedig egy olyan metafora, amelynek az alapja szintén egy növény), a kenyérre, süteményre (francia: 6, magyar: 2) visszautaló szavak csoportja, illetve található egy-egy kártyajátékkal kapcsolatos szó. Egy, az adott ország kisebbségi népcsoportja által használt szó is szélesebb körben terjed el. Mindkét nyelvben van egy olyan szó, mely egy angol kifejezés asszimilálása. Található egy-egy, a pénztárcából elvont szó is, a metonímia példaként. A

francia nyelvben található néhány nyelvjárási eredetű szó is, viszont hiányzik a katonai szókincsből eredő kifejezés, bár a *fric*, *fricot* alak esetleg ide is sorolható.

Rendőr

A *flicaille* 'rendőrök csoportja'-t jelöli, a *flic* 'zsaru' szó, mely eredetileg német szó, illetve az *-aille*, pejoratív toldalék kapcsolatából áll össze a szó, a *flicard* szóban is pejoratív az *-ard* toldalék, míg a *keufs* a *flic* szabálytalan „megfordítása”. E szavak magyar megfelelője a *zsaru*, a szó feltételezhetően a *zsandár* szóból eredhet. A *zsandár* '(osztrák) csendőr' német eredetű szó. Ide hozható példának a *zsé* és a *zsernyák* szó is, feltételezhetően mindkettő a *zsandár* szóból származik. A *la renifle* a *renifler* [tkp. felszív, szippant, kémkedik] szó névszói alakváltozata. A kémkedés miatt a magyar *a szem* szó hozható párhuzamos példának. Ez esetben a *szem* testrészt utal az egész rendőrré, tehát metonimiáról van szó. Az *anges gardiens* [tkp. őrangyalok] csak többes számban jelent 'rendőrök'-et, egyes számban a jelentése 'testőr'. Itt magyar megfelelő nincs. Az *archers* (*archer*, *Archer du Roy*) archaizmus, I. Károly hozta létre az első miliciát, a szó tehát innen ered. Az *archer* jelentése egyébként 'íjász, poroszló'. Nálunk a német eredetű *zsandár* szó őriz archaikus vonásokat. A *bignolons* szó nyelvjárási eredetű, méghozzá Angers környékéről származik, eredeti jelentése 'házmester, a közbiztonság őre'. Itt szervezetként jelölik a rendőröket, így a magyar nyelvújítás egyik szavát *a szerv*-et említhetjük elsőként mint [tkp. meghatározott rendeltetésű és hatáskörű állami, társadalmi, gazdasági intézmény]-t, amilyen a rendőrség is. A *közeg* szintén ide kapcsolódik, hiszen ez esetben is hasonló az eredeti jelentés: 'hivatalos szerv, szervezet; a hatóság jogkörét gyakorló hivatalos személy', mindkettő esetében metonimikus jelentésváltozásról van szó. A *yard*, a *jard* szintén a szervezetre utal, itt éppen a Scotland Yard magyarosításáról van szó. Egyébként ezek a szavak is a metonimikus jelentésre mutatnak példát, amennyiben a szervezet jelöli a szervezethez tartozó egyént. A *bourriques* (rövidebben *bourres*) [tkp. szamár], így a magyar *bunkó* melléknév a pejorativitása miatt hozható e szóval kapcsolatba. A *cognes* a *cogner* [tkp. üt, ver] ige főnévi alakja. A *botos* és a *bunkó*, a rendőr fegyverére utalva itt említhető meg. Ugyancsak metonimiáról van szó, mivel a fegyver utal a fegyver viselőjére. A *condés* a portugál *conde* 'gróf, kormányzó' francia változata, jelentése 'rendőrtiszt'. Mivel a rendőr mint szervezeti tag van jelen esetben is megnevezve, *a szerv*, *a közeg* példák ide is kapcsolhatók. A *matouche* a *maton* [tkp. aludttej, csomó, csomós mártás] szó toldalékolt alakja. A *poulet*, a *poulagas*, a *poulard*, a *poulardin*, a *poulmann* és a *perdreaux* szavak mindegyike a *poule* [tkp. tyúk] változata. A *roussins* egy szójáték, amely a 'málhásló' jelentésre utal, a *vaches* [tkp. szarvasmarha] szintén állatmetafora. Van magyar megfelelőjük, méghozzá a *kopó* [tkp. egyfajta

vadászkutyja], átvitt értelemben jelenthet 'fogdmeg'-et, 'poroszló'-t és 'titkorendőr'-t is.

A magyar rendőr neve lehet *andris* is. A *fakabát* szóösszetétel metonímia, a tartózkodási hely szolgál alapként a ott tartózkodó megnevezésére. Egy másik szakmából került át a *fejvadász* szó, meglehetősen pejoratív és ironikus értelemben vonatkozik a közlekedési rendőrre. Érdekes, hogy a franciával ellentétben a magyar nyelv gondot fordít a női rendőr elnevezésére is: *botoslujza*, (*hekus*) *lonci*.

A korábbiakhoz képest itt igen sok metonímiára találtunk példát. Alapja lehetett a szervezet (francia: 2, magyar: 4), testrészt (egy-egy mind a két nyelvben) vagy a fegyver (francia: 1, magyar: 2). Mind a két nyelvben fontos szerephez jutottak az állatok is, ez esetben inkább metaforáról van szó (francia: 9, magyar: 1). Egy-egy archaizmus is található mindkét nyelvben. Itt a magyarra is jellemző az, hogy egy szónak (a *zsaru*-nak) több alakváltozata van. Általánosságban az is megállapítható, hogy ebben a témában a pejorativitásnak és az iróniának sokkal nagyobb szerep jut mint az előzőekben, pedig az ironikus szemlélet általában véve jellemző a szlengre (argóra). A fokozott iróniának minden bizonnyal az az oka, hogy a rendőr sem itt, sem ott nem örvend nagy népszerűségnek.

Összegzés helyett

Már a részkonklúziókból is több azonosság és különbözőség kiderült. Igen gyakran tapasztalhattuk, hogy a két nyelv hasonlóan működik. Talán nem tévedek nagyot, ha úgy vélem, hogy itt az ember képalkotó képessége is fontos szerephez jut. Ennek vizsgálata már nemcsak a nyelvészet feladata, s nem feladata e dolgozatnak sem, hiszen jócskán meghaladná a kereteket, illetve esetemben a szakmai hozzáértés hiánya is gátat szab. Az azonban gyakran tűnhetett a szemünkbe, hogy az emberi asszociációk hasonlóan működnek. Ez azonban csupán az alap lehet, hiszen a szlengszavak létrehozása nagy mértékben függ a nyelv adott állapotától, a szókészlettől, a nyelvtani rendszertől is. Ebben azonban a két nyelv távolról sem tekinthető azonosnak. A magyar nyelv esetében megnehezíti a helyzetet az, hogy inkább csak marginálisan foglalkoztak a szlenggel, tehát nem áll rendelkezésünkre olyan alap, amely egy efféle vizsgálat lehetőségét megkönnyíthetné. Ehhez képest a francia nyelvészet előnye számottevő, de még itt sem tudunk mindent a szlengszavakról. Elég, ha arra gondolunk, hogy a szlengszó természeténél fogva nem választható el a használójától. Azonban egy szótár, egy lexikon óhatatlanul homogenizál, s egyáltalán nem biztos az sem, hogy minden egyes szlengszó a szótárkészítők birtokában van. Ez az ideális állapot talán soha nem fog bekövetkezni. Az általam használt szótárak sem voltak a legfrissebbek, annak ellenére, hogy egy szótár elkészítésében szerepet játszhatnak olyan elvek, melyek arra törekcsenek,

hogya a szótár eredményei hosszú távon élvezhetőek legyenek. A szleng esetében ez azért jelent dupla nehézséget, mert a szleng állandóan változik (noha ennek feltétele, hogy maga a nyelv képes legyen változni), tehát legyen bármilyen naprakész a szótár, igen hamar elavulttá válik, s emlékművé merevedik, mert a nyelv változása nem érhető utól, illetve a nyelvi változások mibenlétére is csak később következtethetünk: egy adott pillanatban a változás nem tűnik változásnak. Így mindez erre a dolgozatra is érvényes.

A két nyelv a nyelvre ható külső faktorok éppen aktuális hatásában is különbözik. A francia nyelvet érő arab hatás állandóan erős, helyzetükből eredően a francia nyelvet elsősorban az argot-n keresztül tudják befolyásolni. Magyarországon hasonló a helyzet a cigányság tekintetében. További fontos tényező a társadalom rétegződése. Természetesen itt is óriási különbségek mutatkoznak. Azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy milyen a bűnözés helyzete. Az sem mellékes, hogy milyen nyelvet „engednek” beszélni. Az elmúlt negyven év tapasztalatából tudjuk, hogy ez sem kizárólag nyelvészeti, hanem legalább annyira hatalmi kérdés is. Ennek következtében természetes az, hogy egy totalitárius rendszer nem tűrheti meg a különbséget, az alternatívát a nyelvben sem.

Mindezek a kérdések azonban messzire vezetnek, noha nem kerülhetők meg sem. Mindezek tudatában ez a dolgozat is vállalja esendőségét, hiszen nem „győzheti le” a nyelvet, sőt utól sem érheti, hiszen az változik. Victor Hugo szavaival: „a nyelv olyan, mint a nap: nem áll meg; azon a napon, amikor megmerevednek, meghalnak”. Azonban ez a nap nemcsak a nyelv halála, hanem az azt már nem beszélő ember halálának napja is lesz.

Bibliográfia

- ANDRÁS T. LÁSZLÓ-KÖVECSESE ZOLTÁN, Magyar–angol szlengszótár, Bp., 1989
- M. M. BAHTYIN, A szó a költészetben és a prózában: A szó esztétikája. Bp., 1976. 173–215
- FRANÇOIS CADAREC, N'ayons pas peur des mots: Dictionnaire du français argotique et populaire, Larousse, Paris, 1988
- DENIS-FRANÇOIS GEIGER, Introduction: Larousse dictionnaire de l'argot. Larousse, Paris, 1990. XI–XVII, XI
- NYIRKOS ISTVÁN, Irodalmi nyelv-köznyelv-népnyelv: Mnyj. 24 (1982): 19–30
- PÉTER MIHÁLY, Szleng és költői nyelvhasználat: Nyr. 104 (1980): 273–281
- SÁNDOR KLÁRA, Élőnyelvi vizsgálatok és az iskola: a kisebbségi kétnyelvűség: Régio 1995 4: 121–148, 125
- RONALD WARDOUGH, Szociolingvisztika, Bp., 1995